

LAUDATIO PROFESORAM VIKTORAM IVBULIM

Runa LZA Pilnsapulcē 2014. g. 27. novembrī

Leons Taivāns

Augsti godātais Zinātņu akadēmijas prezident, augsti godātais profesors Ivbuli, dāmas un kungļi!

Šodien, Latvijas Zinātņu akadēmijas Rudens pilnsapulcē akadēmiķim un profesoram Viktoram Ivbulim tiks pasniegta LZA Lielā medaļa. Ir neiespējami īsā *Laudatio* uzrunā izvērtēt to milzīgo ieguldījumu zinātnē, ko Viktors Ivbulis ir sniedzis. Lielākā daļa zinātnieku ir lepnī, ja viņi visas savas dzīves laikā publicējuši vienu grāmatu vai dažus rakstus starptautiski vērtētos žurnālos. Mūsu šodienas varonis ir publicējis veselu bibliotēku — deviņas monogrāfijas; vēl desmit grāmatām viņš bijis sastādītājs vai atbildīgais redaktors. Šo rindu papildina neskaitāms rakstu klāsts par Indijas literatūru, valodu, vēsturi, antropoloģiju, reliģiju un politiskajām norisēm. Viņa grāmatas un citi rakstu darbi tapuši un izdoti vairākās Eiropas valodās.

Mēs esam raduši, ka ievērojami zinātnieki nāk no intelektuāļu dzimtām, kur bērnu skološana augstās gudrībās sākas turpat vai no bērna autiņiem. Intelektuāļi parasti lepojas ar bērna gadiem, kas pagājuši labākajās skolās, viņi dižojas ar rafinētu sabiedrību, kas grozījies viņu vecāku mājās. Vienīgi padomju laikos tika propagandēti zinātnieki, kas nākuši no zemniecības vai strādniecības, bet tādu vārdu izrādījās kādi divi trīs un tie ceļoja no vienas populāras brošūras uz otru, tikai apstiprinot likumsakarību, ka ģeniji vienkārši tāpat nerodas.

Mūsu šodienas varoņa biogrāfija šai ziņā ir pārsteidzoša. Mateja evaņģēlijā uzdots retorisks jautājums: “Vai no Nacaretas var nākt

kas labs?” Un atbilde skan: “Nāc un redzi!” Līdzīgu jautājumu mēs droši uzdodam savā sirdī: vai no Latgales var nākt kas labs? No Kalupes miesta? “Nāc un redzi!”

Kalupē ir skaists dievnams — Ravenas baznīcu arhitektūras replika. Ravena vēsturiski bija Itālijas daļa, piederīga Bizantijai; par kundzību šai apvidū cīnījās arābi un turki-osmaņi. Tās austrumnieciskais skaistums ir brīnišķīgi un unikāli Latvijai atveidots ne tik pazīstamajā Kalupē. Nezinu, cik bieži mūsu gaviļnieks ir iegriezies Vissvētākā Sakramenta baznīcā, taču Morkonišķu sādža, kur dzimis Ivbulis, būs kādus septiņus kilometrus atstatu; man gan liekas, ka nemanāmi tā ir noskaņojusi Viktora Ivbuļa prātu lūkoties uz Austrumiem.

Un tomēr — bērniņa nebija īpaši saulaina. Septiņi hektāri uz septiņu cilvēku lielu ģimeni Latvijas apstākļos varēja nodrošināt ļoti pieticīgu iztikšanu. Skolas ceļa mērošana kājām 14 kilometru dienā — sniegā un lietū, dubļos un salā — tāda bija skaudrā bērniņas realitāte. Pēc tam “dzimtā padomju vara” arestēja Viktora tēvu, kaut arī viņš piederēja pie nabadzīgākās zemniecības. Smagie, vīrietim darāmie lauku darbi nu piekrita vienpadsmitgadīgajam dēlam: tos vajadzēja paveikt laikā, kas palika pāri no skolas darbiem un garā ceļa uz mājām.

Latgales laukos nemanīts, tomēr mirdzēja neslīpēts dārgakmens. Viktors Ivbulis atceras no savas bērniņas, ka viņam bijusi viegla galva un skolas gudrības, izņemot algebru, viņš uzņēmis bez grūtībām. Ar pateicību viņš atceras savus skolotājus gan no Kalupes

septiņgadīgās, gan no Daugavpils 1. vidusskolas.

Parasti bērnus no intelektuāļu ģimenēm orientē saskaņā ar ģimenes un dzimtas tradīcijām — kur iet mācīties tālāk, kādu specialitāti apgūt. Jaunais Viktors, jādodomā šādus mudinājumus netika saņēmis. Viņš uzsāka ceļu, kuru ir gājuši daudzi lauku puīši, — aizgāja mācīties par profesionālu sportistu sporta akadēmijā un pēcāk arī sāka darbību šajā profesijā, no Rīgas čempiona vieglatlētikā izaugot līdz sporta biedrības “Vārpa” Centrālās padomes priekšsēdētāja (1966–1968) amatam. Taču arī šis ceļš nebija no vieglajiem: naktīs nācās kraut iekšā un ārā vagonus — tas bija padomju laika “atraitnes dēlu” liktenis. Bet tad nāca notikums, kas izmainīja mūsu varoņa privāto dzīvi. Viņš kaut kur bija padzirdējis, ka naudu iztikšanai var nopelnīt daudz vieglāk — pozējot Mākslas akadēmijas studentiem. Jādodomā, ka toreiz sportiskais un iznesīgais Viktors iepatikās daudzām nākamajām māksliniecēm. Mākslas akadēmijā liktenīga izrādījās iepazīšanās ar Artu Dumpi, nākamo plaši pazīstamo latviešu tēlnieci. Viņa kļuva par Viktora dzīves biedri — vienīgo uz visiem laikiem. Dieva dotais talants tomēr lika par sevi atcerēties, un Viktors Ivbulis apjauta, ka viņam gribas mācīties svešvalodas. Un te nu pilnībā iezīmējās sarkans pavediens mūsu slavējamā zinātnieka dzīvē: viņš sāka tās mācīties patstāvīgi. Mācībām īpaša laika nebija un pirmā — vācu — valoda tika apgūta pa brīvdienām un vaļas brīžiem pilsētas transportā, vai vienkārši, ejot pa ielu. Pēc tam sākās grāmatu lasīšana vācu valodā. Kā atceras Viktors Ivbulis, viņš izlasījis pamatīgu vācu literatūras kaudzi.

Valodnieka talants viņu dzina tālāk, un radās vēlme iestāties Latvijas Universitātes svešvalodu fakultātē, kas tajos — pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados — bija milzīgi prestiža studiju vieta. Tas nozīmēja arī nopietnu reflektantu konkursu; vecāki savus bērnus, kas vēlējas tur iestāties, gadu divus sūtīja pie privātskolotājiem sagatavoties. Vik-

tors, atkal pašmācības ceļā, dažu mēnešu laikā iemācījās angļu valodu apjomā, kas bija nepieciešams, lai izturētu konkursu.

Studiju laikā nāca klāt vēl citas valodas — franču un spāņu, bet patiesais mūža aicinājums nāca neizprotamā veidā 1969. g., kad Viktors Ivbulis sāka — vēlreiz pašmācības ceļā — apgūt bengāļu jeb *bānglā* valodu. Pats Viktors šo “neizprotamību” skaidro ar nereti dzirdētu, teoloģijā daudz apcerētu frāzi, proti, “dzīves ceļš pats mūs izvēlas, nevis otrādi”. Varbūt tas bija Rabindranata Tagores daimons, kas Viktoru satvēra; varbūt, Tagores vārdus pārfrāzējot, tas gars bija stabules tukšums, no kura Viktoram bija lemts izvilināt dziesmas skaņas. Dievs vien zina šo noslēpumu mūsu un viņa dzīvē, bet pēc trim gadiem Viktors sāka atdzejojot Tagores vārsmas latviski.

Mēs jau vairākas reizes esam dzirdējuši šo vārdu salikumu “pašmācības ceļā”. Tas, lūk, ir jau minētais sarkanais pavediens, kas iet cauri mūsu gaviļnieka dzīvei. Austrumu pētniecība, pēc manām domām un manas personīgās pieredzes, prasa labus skolotājus. Bet šeit ir neiespējams izņēmums, uz kuru nākas raudzīties, neticot savām acīm. Taču arī Eiropas austrumpētniecības dibinātāji — ne viens vien — sāka šo lietu paši uz savu roku, bez skolotājiem. Dažkārt šis sākums ir bijis patiesi amizants. Tā Ričards Bērtons — viens no 18. gs. redzamākajiem angļu austrumpētniekiem — sāka mācīties arābu valodu patstāvīgi, nezinādam, ka arābu rakstīšana notiek no labās uz kreiso pusi. Pēc garākas mācīšanās, saticis citu sava laika austrumpētniecības pionieri francūzi Paskālu de Gajangosu (*Pascual de Gayangos*), Ričards Bērtons uzzināja, no kuras puses arābu valodā lasa un raksta. Cerams, ka šādas kataklizmas Viktoru Ivbuli nav piemeklējušas. Kādā no starptautiskām konferencēm man gadījās dzirdēt viņu tekoši diskutējam ar kolēģi šķīstā bengāļu valodā.

Eiropas austrumpētniecības pirmsākumi Vācijā, Francijā, Anglijā gandrīz visur bija traku entuziastu pasākums. Latvijā vēsturei bija

labpaticis atkārtoties, gan ar 150 gadu ilgu aizkavēšanos. Par pirmo latviešu austrumpētnieku ir pieņemts saukt sinologu Pēteri Šmitu. Taču Latvijas valsts starpkaru periodā neatbalstīja viņa plānus izveidot Zinātņu akadēmiju, austrumpētniecībai šeit bāzes nebija un Pēteris Šmits pievērsās latviešu folkloras pētniecībai. Akadēmisko austrumpētniecību Latvijā ir iedibinājis austrumpētnieks autodidakts Viktors Ivbulis.

1992. g. vasarā Viktors Ivbulis saaicināja Latvijā dzīvojošos un no citurienes sabraukušos austrumpētniekus un austrumu valodu pratējus — Edgaru Kataju, arābistu Jāni Sīkstuli, sinologu Pēteri Pildegoviču, Dienvidaustrumu Āzijas speciālistu Leonu Taivānu uz apspriedi Latvijas Universitātes Moderno valodu fakultātē ar nolūku izveidot austrumu valodu katedru. Pāris nedēļu laikā bija gatava pirmā studiju programma, taču visa katedra sastāvēja no viena vienīga štata darbinieka un tās vadītāja Viktora Ivbuļa. Valodas pasniedzējiem tika piedāvāts stundnieka atalgojums, no kura nevarēja iztikt, un sākās profesora Ivbuļa moku ceļš: studenti bija sanākuši, bet pasniedzēji, meklējot iztikšanu, izklīduši kur kurais — vieni ārzemēs, citi — algotā darbā valsts iestādēs. Labāk neatcerēties.

Taču šīs grūtās epizodes nebija pirmās. Jau padomju laikos Viktors Ivbulis, par spīti varas iestāžu uzliktajiem ierobežojumiem, lūkoja izvērst austrumu valodu mācīšanu un pētniecību. Austrumpētniecība bija logs uz plašo pasauli, kuram vajadzēja būt stingri noslēgtam un ar necaurredzamu stiklu aiztaisītam. Austrumpētniecība bija atļauta Ļeņingradā, kur glabājās senie Austrumu rokraksti; Maskavā, kur mācījās dzīvās valodas un pētīja tekošos procesus Austrumu zemēs; nelieli centri eksistēja Centrālāzijas republikās, lai nodrošinātu pierobežu kontaktus, un Vladivostokā, lai gādātu par ķīniešu valodas pratējiem uz tūkstošiem kilometru garās Ķīnas-PSRS robežas. Citiem ņemties ar Austrumiem nebija ļauts.

Mūsu šodienas varonis nolēma rīkoties, nemeklējot varas sankcijas. Sākumā tie bija okazonāli austrumu valodu kursi. 1975. g. Viktors Ivbulis lūkoja izveidot Latvijā zinātnisku centru, rīkojot konferences, kurās sabrauktu un jaunu zinātnisko sēklu sētu austrumpētnieki no malu malām. Piešķirt šādām konferencēm "Vissavienības" statusu izdevās tikai divas reizes, bet pārējām bija "katedras konferences" statuss, kuru pārkāpjot, tomēr pulcējās zinātnieki no 15–18 universitātēm un zinātniskajiem centriem. Pats konferenču nosaukums "Personības problēmas pasaules literatūrā" jau bija provocējošs un padomju ideoloģiju kaitinošs, jo komunisms runā par "masām", nevis indivīdiem. Arī šie pasākumi bija pārliecīgā entuziasma un pašuzupurēšanās rezultāts: nebija ne finansējuma, ne darbaspēka. Vajadzēja gādāt par viesnīcām, maltītēm, ekskursijām, nemaz nerunājot par konferenču saturisko un birokrātisko noformēšanu. Tas viss gūlās uz Viktora un katedras laborantes pleciem.

Kādēļ Viktors Ivbulis tik viegli padevās Rabindranata Tagores ģēnija valdzinājumam? Vai nebūtu pieticis ar meditatīvu bengāļu dziesminieka vārsmu baudīšanu brīvajā laikā, kā to darīja daudzi tā laika latviešu inteliģenti? Atbilde ir diezgan vienkārša: austrumpētniecība tajos laikos darīja brīvu. Markss un Engells, kā arī Ļeņins par Austrumiem bija sarakstījuši vienas aplamības, tādēļ nebija obligātās paradigmas, kurā būtu jāiekļaujas. Austrumu pētniekiem, neatkarīgi no valdošās ideoloģijas, bija atļauts samērā brīvi improvizēt, veidojot jaunas vēsturiski filozofiskas shēmas. Tādēļ nav brīnums, ka Viktors Ivbulis, savu zinātņu doktora disertāciju rakstīja pilnīgā kontrastā ar tiem priekšstatiem, kādi valdīja pat Maskavas Austrumu institūtā. Taču turienes indologi ar interesi pieņēma no Latvijas atbraukušā indologa Viktora Ivbuļa Tagores literārās daiļrades romantisko interpretāciju, noraidot agrākos marksistu pūliņus šo reliģiski tendēto dzejnieku padarīt par "reālistu". Veiksmīgā disertācijas

aizstāvēšana mūsu gaviļņiekam atvēra toreiz ļoti prestižās Maskavas izdevniecības “Zinātne” Austrumu literatūras redakcijas durvis, kurā iznāca ne viena vien lvbūļa grāmata.

Savos brīvības meklējumos Viktors lvbulis aizgāja līdz pat neiedomājamai rīcībai. Gribēdams apmeklēt Indiju un pabūt vietās, kurās dzīvojis viņa pētniecības objekts — Rabindranats Tagore, viņš pārliecinājās, ka ir piederīgs otrās šķiras pilsoņiem, kuriem liegta izbraukšana uz ārzemēm. Visi jau zināja, ka šo kategoriju nosaka Valsts drošības komiteja, bet ja kāds iedomājās apvaicāties par sevi šai jautājumā, tad drošībasnieks pilnīgi noteikti atbildēja, ka Drošības komitejai pret jums nekādu pretenziju nav un ka viņi nezina, kas traucē jums izbraukt ārzemju komandējumā. Viktoram lvbulim kaut kādā nesaprotamā veidā izdevās “dabūt drošībasniekus pie dialoga” un pierādīt, ka viņš ir pilnīgi proletāriskas izcelsmes, ka nav nekāda, tā teikt, likumīga pamata atteikt viņam ārzemju komandējumu.

Rezultātā aizliegums bija noņemts un Viktors lvbulis nonāca Šāntiniketonā, kur pavadīja vairākus mēnešus ārprātīgā karstumā, piedzīvoja Bengālei raksturīgos postošos plūdus un iepazīna Indijas dzīvi ar visiem tās grūtumiem, kurus parasti neviens eiropietis nav spējīgs panest. Savus piedzīvojumus viņš aprakstīja divās grāmatās latviešu un krievu valodā.

Daži vārdi ir sakāmi arī par Viktora lvbūļa zinātnisko darbu. Daudzie viņa pētījumi tapuši brīvos brīžos, sestdienās, svētdienās, ārzemju komandējumu laikā, sēžot citu valstu grāmatu krātuvēs. Pamatdarbs ir bijis literatūras zinātnes docēšana studentiem. Nav iespējams būt par literatūrzinātnieku orientālistu, profesionāli nepārziņot visas citas Austrumu zemes realitātes: ikdienas dzīves paražas, reliģiskos ticējumus, kas caurauž visu — no uzvedības līdz domāšanai, politisko sistēmu, kuras savdabība eiropietim liekas neiespējama.

Tādēļ Viktora lvbūļa uzmanības lokā ir tādās sfēras kā Indijas tradicionālā doma, par ko sarakstīta grāmata “Šiva izdejo un sagrauj

pasauli” (Rīga: Zinātne, 2003), un tāda ne-parasta tematika kā indoeiropiešu arheoloģisko un lingvistisko sakņu meklēšana, kas apkopota grāmatā “Indoeiropiešu pirmdzimtenes meklējumi” (Rīga: Zinātne, 2013).

Tā kā Viktora lvbūļa zinātniskās darbības izvērtējums varētu aizņemt daudzas stundas, mums neatliek nekas cits, kā teikt dažus vārdus par starptautisko atzinību, ko viņš ir saņēmis. Tiklīdz Latvija atguva neatkarību, krita visi ierobežojumi izbraukšanai uz ārzemēm, un jau 1991. g. Viktors lvbulis saņēma prestižo Fulbraita stipendiju darbam Viskonsinas–Medisonas universitātē, kur pavadīja vairākus mēnešus. Sekoja vairākkārtējas īsākas un ilgākas vizītes Indijā, kurā lvbulim bija lemts pavadīt pāri par pusotru gadu. Tagores pētniecībā PSRS laikā Viktors lvbulis bija lielākā autoritāte visā Savienībā. Es pieņemu, ka pēc Padomijas krišanas viņš ir ja ne pirmais, tad viena no vadošajām pasaules autoritātēm noteikti. Grūti šai gadījumā rast kaut kādus reitingus, jo pasaulē eksistē dažādi Tagores institūti, Tagores vārdā nosauktas biedrības, kas sevi pozicionē ne tikai literatūras pētniecībā, bet arī tādās jomās kā izglītība, cilvēka tiesības, demokrātijas nostiprināšana u.c., kur strādā simtiem dažādu nozaru un specialitāšu cilvēku.

Starptautiskās ar Tagores vārdu saistītās organizācijas Viktoru lvbūli pagodinājušas dažādā veidā. 2002. g. viņš ir saņēmis Indijas Republikas Tagores dzimtas Rietumbengāles pavalsts valdības prēmiju. Viņa grāmata “*Tagore: East and West Cultural Unity*” (*Calcutta: Rabindra Bharati University, 1999*) izpelnījies vairākkārtējas cildinošas recenzijas. Varbūt lieki pieminēt, ka viņš ir lasījis lekcijas un uzstājies jo daudzās pasaules universitātēs.

Viktors lvbulis, profesors un Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris, ir Latvijas akadēmiskās un zinātniskās Orientālistikas dibinātājs. Kā tādu viņu augsti teic Latvijas orientālistu saime. Ar šo godu viņš ir iegājis Latvijas zinātnes vēsturē, ar ko mēs visi viņu apsveicam.